УДК 371:33

Людмила Пешенкова, *доцент кафедри економіки*
Мирон Баб'як, *кандидат технічних наук, професор,*
декан факультету менеджменту і маркетингу
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ЕКОНОМІКИ ОСВІТИ

У статті висвітлені окремі аспекти теорії людського капіталу та її ролі в становленні та розвитку економіки освіти як науки про комплексну економічну роль освіти в процесі розширеного відтворення.

Ключові слова: *освіта, економіка освіти, знання, людський капітал, ефективність інвестицій в освіту.*

В статье рассмотрены отдельные аспекты теории человеческого капитала и ее роли в становлении и развитии экономики образования как науки о комплексной экономической роли образования в процессе расширенного воспроизводства.

Ключевые слова: *образование, экономика образования, знания, человеческий капитал, эффективность инвестиций в образование.*

In the article the separate aspects of theory of human capital and its role are considered in becoming and development of economy of education as sciences about the complex economic role of education in the process of the extended recreation.

Key words: *education, economy of education, knowledges, human capital, efficiency of investments in education.*

Постановка проблеми. Важлива роль освіти в суспільному прогресі завжди визнавалася людством. Упродовж історії, становлення і прогресу людського суспільства, разом з формуванням освіти як цілісної системи, стрімко зростає усвідомлення важливості її ролі в суспільному житті.

Значення освіти змінюється. Якщо споконвічними завданнями освіти вважалися виховання певних людських якостей та вивчення елементарних навичок, то із становленням капіталістичного суспільства відбувається поступове зростання значення професійної освіти, підготовка кадрів для промислового виробництва.

У другій половині XX століття значно зростає інтерес до освіти і технічного прогресу як факторів економічного зростання та розвитку. Саме в цей час дослідження з економічних проблем освіти виокремлюються в самостійну галузь знань в системі економічних наук. Об'єктивною основою виникнення економіки освіти як самостійної галузі знань було різке збільшення масштабів освіти та витрат на неї, посилення впливу освіти на темпи економічного зростання й ефективність суспільного виробництва.

Методологічною основою науки "Економіка освіти" є концепція людського капіталу, згідно з якою праця освіченої людини продуктивніша і є чинником зростання національного багатства. Тому дана теорія є актуальним об'єктом дослідження.

Аналіз освітніх досліджень і публікацій. У формуванні та розробці концепції людського капіталу значну роль відіграли праці класиків економічної теорії А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, У. Петті, А. Маршалла, І. Фішера, Дж. Мілля та ін., які обґрунтували необхідність вкладень у людський капітал з точки зору економічного зростання.

Сучасна концепція людського капіталу розвивалася в руслі вивчення змісту та форми продуктивних сил і представлена в роботах Т. Шульца, У. Боуена, М. Блауга, Г. Махлупа, Г. Беккера, Дж. Кендріка, Я. Тінберга та ін. Дані дослідники розглядали людський капітал як набуті людьми в процесі освіти знання, навички, мотивацію, які можуть використовуватися протягом певного періоду часу з метою виробництва товарів і послуг.

Проблеми економіки освіти в Україні досліджують такі вітчизняні вчені, як В. Бобров, І. Каленюк, С. Клепко, Н. Тіпенко, А. Діденко, Л. Антошкіна, І. Тимошенко, Ю. Шукевич. Вони переважно зосереджуються на проблемах вищої освіти.

Мета нашого дослідження – проаналізувати становлення та основні етапи розвитку теорії людського капіталу, її ролі у формуванні економіки освіти.

Виклад основного матеріалу. Сфера освіти займає особливе місце в соціально-культурній сфері, що зумовлено її роллю в громадському житті та в розкритті інтелектуальних можливостей будь-якого індивідуума. Освіта є одним із головних ресурсів сучасного суспільства. Рівень і якість здобуття освіти, освітянські досягнення населення значною мірою визначають структурно-інноваційні можливості розвитку

© Л. Пешенкова, М. Баб'як, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF
To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

економіки та багатьох інших сфер, важливих для людського добробуту. Звідси випливає необхідність особливого ставлення до освіти з боку суспільства і керівників країни.

Згідно із Законом України "Про освіту" [1] метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвитку її талантів, розумових та фізичних здібностей, виховання моральних рис, формування громадян здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими працівниками.

Сьогодні роль освіти зростає у зв'язку з такими обставинами: по-перше, – необхідністю перетворення сфери освіти дійсно у пріоритетну галузь життя країни; по-друге, – створенням нового економічного механізму управління навчальними закладами; по-третє, – неминучістю послідовного здійснення економічних реформ у масштабі усього народного господарства й становлення цивілізаційної ринкової економіки в нашій країні; по-четверте, – якісними змінами в системі економічної освіти.

В найширшому сенсі під освітою розуміється передача знань та інформації з метою виконання завдань виховного та пізнавального характеру. За своєю структурою та змістом – освіта – це досить складне, багатомірне поняття, і тому є предметом дослідження різних гуманітарних наук [7, 9].

Освіта є сферою економічної діяльності, має свою продуктивну природу, здатна приносити віддачу у вигляді зростання доходу. Діяльність освіти як системи передбачає налагодження власного ефективного механізму функціонування.

Входження освіти в систему ринкових відносин формує особливий вид товару – освітню послугу. Ринок освітніх послуг виступає важливою ринковою інституцією у формуванні людського капіталу – сукупності знань, здібностей і компетенцій.

Ці аспекти освітньої діяльності носять економічний характер. Система освіти, її економічний механізм є об'єктом аналізу економіки освіти.

В економічній літературі можна зустріти різні тлумачення поняття "економіка освіти": це розділ економічної теорії присвяченій освіті; сегмент економіки; механізм керування й фінансування організації освіти [9]; наука про комплексну економічну роль освіти в процесі розширеного відтворення, в тому числі відтворення виробничих відносин між людьми у цій сфері, властивих їй закономірностей [6, 399] тощо.

Економіка освіти є складовою частиною всієї системи економічних наук. Фундаментальною базою, теоретичним ядром цієї системи є економічна теорія. Економіка освіти належить до групи галузевих економічних наук [7].

Теоретико-методологічною основою економіка освіти у працях західних економістів є здебільшого теорія людського капіталу та зв'язки між рівнем розвитку останнього з такими параметрами, як оплата праці та рівень економічного розвитку.

Окремі елементи теорії людського капіталу були розроблені класиками політичної економіки (У. Петті, А. Смітом, Д. Рікардо).

Сама освіта в широкому розумінні слова (сімейна, підготовка до праці на робочому місці, навчання в школі тощо) завжди відігравала відому економічну роль. З розвитком продуктивних сил економічна значущість освіти зростає. Саме на неї насамперед звернули увагу класики. Головне джерело багатства нації вони бачили в праці, в майстерності робітника, його кваліфікації у набутих та розвинутих здібностей робочої сили.

Класики політичної економії зробили реальний внесок у зародження окремих елементів економіки освіти. Насамперед центром своїх досліджень вони зробили живу працю. На думку Петті, праця повинна включатися в будь-яку оцінку національного багатства [12].

Класики підкреслювали ту думку, що корисні праці, здібності людей не виникають самі по собі, а є результатом доцільної діяльності суспільства. Створення таких здібностей пов'язано із затратами матеріальних і духовних благ. На їх думку, вроджені дані відіграють певне значення у формуванні корисних здібностей до праці, але вирішальна роль у цьому процесі належить системі виховання та освіти [13].

Петті першим у світовій економічній науці намагався дати вартісну оцінку людини, її корисних властивостей та включив їх у поняття "капітал" [12]. Він уважав знання і навички складовою багатства індивідуума і всього суспільства. А. Сміт також зараховував знання, майстерність та досвід людей в основний капітал суспільства поряд з машинами, будівлями і землею.

Погляди А. Сміта на роль освіти викладені в роботі "Дослідження про природу і причини багатства народів" (1776 р.). Зокрема, в X розділі цієї роботи він розглядає вплив підготовленості до здійснення трудових процесів (за що відповідає існуюча система освіти і виховання) на рівень заробітної плати та одержуваний прибуток. Сміт відзначав, що для формування знань і майстерності необхідні час, праця та витрати, т.т. "дійсні витрати". Д. Рікардо до витрат на

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

відтворення робочої сили зараховував витрати на освіту, наголошував на залежності величини заробітної плати від різного рівня витрат на освіту і навчання, від рівня розвитку і здібностей робітників і службовців до праці.

А. Сміт приділяв велике значення освіті як фактору, який визначає людську поведінку. Він рахував, що освіта, розвиваючи різноманітні таланти, стимулює появу численних професій й відповідно приводить до різноманітності товарів. На думку А. Сміта вартість праці повинна компенсувати вартість формального навчання, особливо в тих випадках, коли індивід витратив значний час на свою освіту. Освіта, таким чином, розглядається найважливішим джерелом суспільного капіталу, а набуті завдяки навчанню навички та знання – як частина національного багатства.

А. Сміт уперше намагався вирізнити види праці залежно від професії та часу, необхідного для її здобуття: це кваліфікована праця, проста праця та праця працівників мистецтва й ліберальних професій.

В освіті класики політичної економії вбачали не тільки економічну значущість, а й важливий чинник демократичного устрою суспільства, засіб уникнення однобічної спеціалізації працівника, соціальну стабільність.

Теоретичне обґрунтування економічної ролі освіти дав К. Маркс. Він виділив просту і кваліфіковану працю, рахував: для того, щоб перебудувати загальнолюдську природу так, щоб вона отримала підготовку та навички в певній галузі праці, перетворилася на розвинуту робочу силу, необхідна певна освіта або виховання, яке своєю чергою, коштує певної суми товарних еквівалентів. Ці витрати на освіту, на думку К. Маркса, залежать від кваліфікації робочої сили. Отже, К. Маркса насамперед, цікавить питання про те, як освіта впливає на вартість робочої сили, а відповідно й заробітну плату робітника [11]. За словами К. Маркса, справжнє багатство – це сукупність потреб, здібностей, творчих обдарувань людей, ступінь вправності населення.

Економічну роль освіти повно і системно проаналізував англійський економіст, засновник неокласичного напряму в економічній теорії А. Маршалл. Він визнав, що витрати на освіту подібні інвестиціям у речовий капітал, стверджував, що заробітна плата та доходи людини мають багато спільного з процентом на капітал [14].

Таким чином, Маршалл ототожнює людський та речовий капітал, так як вони обидва приносять прибуток або процент. Разом з тим він рахував, що людина не може ні продаватися ні купуватися подібно машинам та іншим матеріальним агентам виробництва. Залишаючись власником своєї особистості, робітник нібито продає свою працю.

А. Маршалл розглядав освіту як найважливішу перевагу для окремого індивідуума, виступав за розвиток загальної освіти, яка не тільки сприяє розвитку інтелектуальних здібностей індивідуума, але й відіграє важливу роль у соціалізації робітничого класу, прищеплюючи йому вищі норми поведінки.

У своїй праці "Промисловість і торгівля" (1919 р.) А. Маршалл вказував на роль освіти в економічному прогресі провідних промислових країн. В нових умовах індустріалізації, рахував він, освіта не є привілеєм еліти, оскільки моральний та інтелектуальний прогрес сприяє їх підготовці до виконання складнішої виробничої діяльності та стимулює зростання продуктивності.

Затрати на підготовку робочої сили, в т. ч. спеціалізовану освіту, А. Маршалл розглядав як довгострокові інвестиції, хоча і не пов'язував процес отримання освіти з прямими виробничими інвестиціями. А. Маршалл виступав за активну, навіть визначальну роль держави в розвитку освіти, зокрема у фінансуванні навчання громадян.

Як найважливіший фактор індивідуального, соціального, морального, політичного та економічного розвитку нації, розглядав освіту Дж. Мілль. На його думку, нація повинна мати не тільки освічену еліту, але й достатньо освічене населення, так як це забезпечує найбільше зближення інтересів між правлячим класом і підданими. Він рахував, що користь від освіти може оцінюватися в економічних термінах, тому витрати на освіту можуть розглядатися як капіталовкладення. Дж. Мілль вказував на необхідність розширення доступності освіти, особливо для бідніших верств суспільства. Для розв'язання цієї проблеми він рахував необхідним забезпечення певного обсягу та задовільної якості освіти, тобто ефективне використання ресурсів. Як і А. Маршалл, Дж. Мілль відводив важливу роль держави в галузі освіти, в т. ч. у стимулюванні приватної індивідуальної ініціативи [14]. Разом з тим він заперечував той факт, що тільки держава повинна займатися наданням освітніх послуг.

Із інших напрямків економічної теорії, які звертали увагу на економічні аспекти освіти, необхідно згадати австрійську школу економічної теорії.

Представники цієї школи вважали, що економічна цінність блага, в т. ч. і освіти, залежать від того, наскільки дане благо корисне суспільству або окремому індивідууму. Представники австрійської школи рахували, що сама освіта не

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

має ціни. Вона набуває ціни тільки тоді, коли задовольняє потребу осіб, які одержують освіту, або тих, хто її оплачує. Цінність освіти буде зростати із зростанням попиту на її продукцію, т. т. на навчання індивідуумів. Якщо попит на неї почне зменшуватися, то економічна цінність освіти зменшиться. Отже, економічну цінність освіти, на думку теоретиків австрійської школи, визначають попит і корисність, а не виробництво та пропозиція.

У 20 – 30-х роках XX століття на Заході з'явилися перші дослідження, в яких була зроблена спроба практично оцінити економічну значущість освіти. Серед авторів, які залишили свій слід в історії становлення економіки освіти, необхідно відзначити американських економістів А. Елліса, Д. Горсилайна, Дж. Уолша. Зокрема Д. Горсилайн намагався розробити метод, який би визначив вплив освіти на доходи без врахування впливу таких чинників, як вроджені здібності, соціальне походження, стать, вік, місце проживання, грошові доходи завдяки "щасливому випадку", грошові втрати в силу "випадкової невдачі", поганого здоров'я тощо.

Співробітник Гарвардського університету Дж. Уолш був першим економістом XX століття, хто застосував теорію людського капіталу в конкретних розрахунках впливу професійної освіти на рівень національного доходу США. У розрахунках вартості професійної освіти та її ефективності він вперше використав, тісно пов'язані з теорією людського капіталу, положення про альтернативні витрати виробництва та переваги благ у часі, які сьогодні широко застосовуються в сучасній економіці освіти.

Із середини XX століття західні економісти звертають увагу на "творчу" роль людини у виробництві та якісний стан робочої сили. Це відбулося під впливом об'єктивних закономірностей суспільного виробництва. У цей час частка складної (інтелектуальної) праці порівняно з простою (традиційною) неухильно зростає. Прискорення науково-технічного прогресу висуває на перший план такі якості робочої сили, як освіта, кваліфікація, відповідальність та морально-фізична готовність до праці. Роботодавці починають займатися питанням якісного стану робочої сили, оскільки подальше ігнорування людського чинника стає перешкодою до зростання прибутку.

Емпіричний аналіз факторів зростання національного доходу в розвинутих капіталістичних країнах показав, що приріст продукції став суттєво випереджати темпи зростання маси основного капіталу. На це вперше звернули увагу економісти індустріально розвинутих країн – Г. Солоу, Дж. Кендрік та ін.

Випереджаюче зростання продукції порівняно з приростом розмірів капіталу і праці стало пояснюватися головним чином за рахунок покращення якісного стану робочої сили.

Аналізуючи капіталістичне суспільство економісти-класики не ототожнювали працю і капітал, бачили між ними принципову відмінність. В XIX ст. в економічній думці панувала концепція трьох факторів виробництва: праці, капіталу і землі. На початку XX ст. першу спробу створити концепцію "всеосяжного" капіталу зробив американський економіст І. Фішер. Згідно його поглядів, капіталом є все те, що протягом певного часу приносить дохід, а дохід завжди є продуктом капіталу. Таким чином, капітал за визначенням Фішера, однозначно включає в себе як засоби виробництва, так і робочу силу.

Ця ідея була підтримана авторами теорії людського капіталу, яка виникла в 60-х роках XX століття у США. Базова модель цієї теорії була розроблена в праці Г. Беккера "Людський капітал: теоретичний та емпіричний аналіз", яка вперше була опублікована в 1964 р. Інші розробки цієї концепції пов'язані з іменами Т. Шульца, Дж. Мінцера, М. Блауга, Ф. Махлупа, Дж. Кендріка, Е. Денісона, Л. Роббінса, Г. Джонсона, Я. Тінберга та ін.

Згідно теорії людського капіталу знання, навички та інші здібності людини, які впливають на зростання виробництва і доходів, є капіталом, а вкладеннями, що формують цей капітал, є витрати на освіту, підготовку робочої сили на виробництві, на медичне обслуговування тощо. Перераховані витрати впливають як самостійно, так і комплексно на ефективність людської діяльності. Т. Шульц у своїй роботі "Інвестиції в людський капітал" (1961 р.) робить наголос на важливості підготовки робочої сили для процесу економічного розвитку, а Г. Беккер запропонував розглядати інвестиції в людський капітал як рівноцінні у фізичний капітал.

З точки зору Шульца та його прихильників, людські ресурси з одного боку подібні до природних ресурсів, а з другого – до речового капіталу. Тільки після відповідної обробки людина набуває якості капіталу. Тому із зростанням витрат на покращення якісного стану робочої сили праця як первісний фактор поступово перетворюється у "людський капітал". Автори концепції прийшли до таких висновків: по-перше, між людським та речовим капіталами відсутні принципові відмінності; по-друге, у зв'язку з значним зростанням капіталовкладень у людину суттєво змінюється структура заробітної плати, більша частка якої є тепер продуктом людського капіталу, а не праці; по-третє, так як інвестиції в

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

людський капітал випереджають вкладення у речовий, власність на фізичний капітал як джерело доходів відходить на другий план.

В основі концепції людського капіталу лежить теорія раціональної поведінки індивідуума, інвестиції якого в підвищення свого освітнього рівня є результатом його оптимального рішення в умовах досконалої конкуренції враховуючи ймовірні майбутні альтернативні та дисконтовані доходи, які він очікує протягом усього робочого періоду життя.

Той факт, що людина стала об'єктом зростаючих капіталовкладень, поставив економічну теорію перед необхідністю кількісних оцінок вкладень у людини. В основу такої оцінки був покладений принцип капіталізації майбутніх доходів.

Таким чином, у відповідності з теорією людського капіталу інвестиції у професійну підготовку та вищу освіту здійснюються індивідуумом на основі тих самих економічних розрахунків доходності вкладеного капіталу, як і любі інші інвестиції (наприклад, в акції або облігації). Дохідність інвестиції в освіту в цьому випадку виражається у зростанні доходів індивідуума, який одержав освіту [3].

Оцінка ефективності інвестицій в освіту здійснюється на основі порівняння вартості інвестиції з доходом, що вони приносять. При цьому використовується принцип "витрати-вигоди": порівнюються витрати і вигоди від освіти, приведені до одного моменту часу. При оцінці витрат на освіту враховуються не тільки прямі витрати, але і так звані "загублені заробітки, тобто заробітки, що губляться індивідами через те, що вони не працюють, свого роду вартість втрачених можливостей".

Стосовно навчання, вартістю втрачених можливостей виступає дохід, що втрачається в результаті ухвалення рішення про продовження навчання. Загублені заробітки складають, за розрахунками, близько половини сумарних витрат навчання. У США, за деякими оцінками, їхня частка коливається в межах 50 – 60% від загальної вартості вищої і середньої освіти [9, 11].

Сьогодні використовують два критерії оцінки ефективності інвестицій в освіту:

- метод розрахунку чистого проведеного доходу. У цьому випадку ефективність інвестицій в освіту визначається як різниця між потоком майбутніх доходів від освіти та обсягом інвестицій в освіту;

- метод внутрішньої норми дохідності, який показує норму процента, при якій теперішня вартість потоку майбутніх доходів дорівнює інвестиціям в освіту. Отримана в результаті розрахунків норма ефективності порівнюється з базовими нормами прибутковості в економіці [5, 41].

У реальному житті навряд чи хто-небудь приймає рішення про вступ до вишів на основі розрахунків ефективності інвестицій в освіту. Проте абітурієнти використовують ті, або інші оцінки (свої власні, батьків та знайомих) та беруть до уваги можливість одержання додаткових доходів після закінчення навчання та необхідність здійснення витрат на нього.

Концепція людського капіталу стала інструментом обґрунтування таких понять в економічній теорії праці, як заробітна плата, шкала оплати праці, розподіл особистих доходів. Багато хто з дослідників, починаючи з 60-х років минулого століття, вказуючи на важливість технічного прогресу для економічного розвитку, розглядали інвестиції в освіту як основну умову прискорення темпів економічного зростання.

За підрахунками західних і вітчизняних економістів, майже третина приросту валового внутрішнього продукту в розвинутих країнах світу нині забезпечується інвестиціями у сферу освіти. Знання стали сьогодні найважливішим економічним ресурсом сучасності. Оскільки знання стають основою економіки, кардинально зростає роль людського капіталу – носія знань. Нині у національному багатстві світового співтовариства людський капітал складає 64 %, природний капітал – 20 %, а фізичний лише 16 % [8, 46].

Унаслідок науково-технічної революції наука і освіта перетворилася в безпосередньо продуктивну силу, яка є основою економіки знань. Знання стають найважливішим фактором економічного зростання та головним стратегічним ресурсом. Такий класичний фактор виробництва, як праця, все менше впливає на розвиток економіки постіндустріальних країн. Це пов'язано і з тим, що зростає тривалість періоду навчання. Згідно прогнозів, пропозиція робочої сили в перспективі буде зростати незначно. У зв'язку з тим, що важливими умовами науково-технічного прогресу є розширення обсягу технічних знань, їх активне розповсюдження (нагромадження та переробка інформації), а також прискорення процесу одержання матеріальних результатів на основі цих знань (застосування нових продуктів та технологій), найважливішим фактором економічного зростання стає якість робочої сили, якість праці. Завдяки теорії людського капіталу, вкладення в людину стали розглядатися як джерело економічного зростання, до того ж не менше важливе ніж "звичайні" капіталовкладення.

За оцінками американського Національного

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

бюро економічних досліджень, зростання американської економіки із 70-х років минулого століття становило в середньому 3,5% на рік. При цьому тільки 1,7% зростання забезпечувалося за рахунок збільшення капіталу і робочої сили, а 1,8% – технічними нововведення й вищим рівнем освіти робітників [4, 45 – 46].

Т. Шульц, Е. Денісон, Дж. Кендрік та інші вчені дали кількісну оцінку внеску освіти в економічне зростання. Було з'ясовано, що протягом XX століття нагромадження "людського капіталу" випереджало нагромадження фізичного капіталу. За розрахунками Е. Денісона, приріст доходу на одну особу в США протягом післявоєнного періоду був на 15 – 30% зумовлений підвищенням освітнього рівня робочої сили [2].

Дослідження проведені Національним центром якості освіти персоналу США показали, що 10% – не збільшення витрат на зростання освітнього рівня працівників підвищує продуктивність на 8,6%. У той же час 10% – не збільшення інвестиції в обладнання дає можливість підвищити продуктивність праці лише на 3,4%. Інакше кажучи, вигідніше вкладати гроші в інтелектуальний потенціал. За рахунок системи освіти та інших наукоємних галузей розвинуті країни світу одержують до 40% валового національного продукту [15].

Досвід таких країн як Гонконг, Сінгапур, Південна Корея підтверджує, що наголос на інвестиції в освіту є найефективнішою стратегією економічного розвитку.

Теорію людського капіталу досить складно застосувати до радянської та української дійсності. У нашій країні була сформована така економічна система, за якої різниця між кваліфікованою та некваліфікованою працею, заробітною працею працівників зайнятих інтелектуальною і фізичною працею не була такою великою, як в країнах Заходу. Інтелектуальна праця оплачувалась завжди в кращому випадку так само, як фізична. Разом з тим більшість громадян завжди прагнули підвищити рівень своєї освіти.

Одним з ключових показників, що впливають на рівень освіти є показник ВВП на одну особу.

За 2007 рік показник ВВП на одну особу в Україні становив трохи більше 38% від аналогічного показника по 15 країнах ЄС.

За останні роки в Україні спостерігається стале зростання обсягів видатків з державного бюджету на освіту. Наприклад, 2004 року загальні видатки з державного та місцевих бюджетів на освіту становили 5,3% від ВВП, 2005 – 6,3%, 2006 – 6,5%, а в 2007 році 6,6%. Це означає, що кожна п'ята гривня з бюджету держави виділяється на освіту і засвідчує важливу роль галузі в суспільному житті. До речі, для порівняння: обсяги видатків на освіту до ВВП в окремих країнах з ринковою економікою становлять від 3,6% до 5,8%, зокрема, в Японії – 3,6%, в Німеччині – 4,8%, США – 5%, Франції – 5,8% [8].

Разом з тим аналіз структури витрат на освіту показує, що вона відтворює старі тенденції в розподілі бюджетних коштів і не стимулює якісний розвиток освіти.

Залишається далеко не розв'язаною у нас і проблема диференціації заробітної плати, впливу освіти на зростання доходів.

У теорії людського капіталу виходять з того, що заробітна плата має своєрідну шарувату структуру, де кожен "шар" пов'язаний з визначеним рівнем освіти. Той "шар" заробітків, що відповідає даному рівню освіти, і є грошовим доходом від нього [9].

Встановлення величини заробітної плати та її диференціація повинні залежати від складності робочої сили, її загальноосвітнього та кваліфікованого рівнів. Пропорційність (відносна) величини витрат на формування працездатної людини й суми отриманих у процесі діяльності доходів повинна бути у співвідношенні 1:4 [6, 393]. Реалізація цих принципів вимагає значного підвищення середньої заробітної плати в Україні як загалом в народному господарстві, так і насамперед для спеціалістів з вищою освітою. Недотримання принципів теорії людського капіталу заподіює народному господарству України величезних збитків.

Сьогодні як зарубіжні так і вітчизняні економісти відзначають ряд недоліків теорії "людського капіталу": применшування культурної цінності освіти, зведення людини до рівня машини, надмірно технократичний підхід до людини.

Теорія людського капіталу беручи за основу розуміння економічної вигоди, залишає за рамками розгляду інші фактори, що впливають на рішення продовжувати навчання чи вибору професійної орієнтації.

Разом з тим теорія людського капіталу робить суттєвий внесок як в економічний аналіз, так і в розробку політики в галузі освіти.

Висновки. Отже, економіка освіти як окрема галузь економічної науки виокремилася 50 років назад. Починаючи з XVIII і до першої половини XX століття досліджувалися проблеми впливу освіти на вартість робочої сили. Праця поділялася на "просту" і "складну" залежно від рівня освіти працівника.

З другої половини XX століття розроблялася теорія людського капіталу, яка і стала теоретичною основою сучасної економіки освіти.

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

У теорії людського капіталу основна увага сконцентрована на проблемах економічної ефективності інвестицій у людину.

1. Про освіту: Закон України від N.1060-XII, із змінами від 19.12.2006// www.osvita.org.ua.

2. Алимова Н.К., Пугач В.Н. Экономика образования: розвитие взглядов // Экономика образования. – 2010. – №1 – С. 4 – 29.

3. Ашер А. Теория человеческого капитала и практика предоставления студенческих грантов // Экономика образования. – 2009. – №2. – С. 87 – 91.

4. Вифлеемский А.Б. Проблемы реформирования системы оплаты труда в образовании и экономика знаний // Экономика образования – 2004. – №3. – С. 43 – 62.

5. Гневашева В.А. Социально-экономическа значимость образования как общественного блага// Экономика образования. – 2008. – №6. – С. 40 – 41.

6. Економічна енциклопедія: У трьох томах Т.1./ Ред. кол.: Е.В. Мочерний та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2000 – С. 391 – 394.

7. Каленюк І.С. Економіка освіти: Навч. посіб. – К.: Знання України. 2005. – С. 316.

8. Кириченко О., Паращенко Л. Економіка освіти України: проблеми та перспективи реформування // Вища школа. – 2008. – №2 – С. 46 – 51.

9. С. Клепко. Економіка освіти з точки зору філософії освіти// Управління освітою. – 2007. – №7. – С. 10 – 17.

10. Маркс К. Капитал Т1// К. Маркс, Ф. Енгельс. Сочинения. – Т.23. – 907 с.

11. Маршалл А. Принципы политической экономики: Пер. с анг. – М.: Прогресс, 1983. – Т.1. – С. 415.

12. Петті У. Антология экономической класики. Предисловие И.А. Столярова. – М.: МП "7 конов", "Ключ", 1993. – С. 475.

13. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Соцэгиз, 1962. – С. 684.

14. Тейхера П. Рынки в сфере висшего образования: можем ли мы по-прежнему учится у класиков?// Экономика образования. – 2008. – №2. – С. 75 – 87.

15. Щербак Є.Н. Условия образовательного кредитования в России//Экономика образования. – 2008. – №5. – С. 21 – 31.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2010

УДК 613.94

Микола Лук'янченко, *професор, декан факультету фізичного виховання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МОДЕЛІ САЛЮТОГЕНЕЗУ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

У статті вивчається салютогенетична модель здоров'я відомого соціолога медицини А. Антоновського, аналізуються критерії даної моделі до визначення здоров'я людини, розкривається зміст таких понять, як "загальні імунні засоби" та "почуття когеренції", які є визначальними в питанні формування здорового способу життя.

Ключові слова: *здоров'я, модель салютогенезу, біологічні та психологічні особливості людини, почуття когеренції.*

В статье изучается салютогенетическая модель здоровья известного социолога медицины А. Антоновского, анализируются критерии данной модели, что касаются определения здоровья человека, раскрывается суть таких понятий, как иммунные средства и чувство когеренции, которые являются определяющими в вопросе формирования здорового образа жизни.

Ключевые слова: *здоровье, модель салютогенеза, биологические и психологические особенности человека, чувство когеренции.*

In the article the salutogenetic model of famous medical sociologist A. Antonovsky has been studied, the criteria of researched model concerning to the definition of man's health has been analyzed, the sense of such definitions as "generalized resistance resources" and "sense of coherence" which are prominent in the problem of the formation of health life has been revealed.

Key words: *health, the salutogenetic model, biological and psychological man's particularities, sense of coherence.*

Постановка проблеми. Здоров'я населення – це один з основних показників економічного соціально-політичного, культурного розвитку суспільства. Ідеї збереження здоров'я кожного громадянина певною мірою привертали увагу суспільства в різні періоди його розвитку. На сучасному етапі, коли Україна входить у новий період становлення усіх сфер соціального розвитку, проблема фізичного і духовного розвитку молоді, її становлення як соціальної особистості, готової до активної участі в суспільному житті постає гостро актуальною.

© М. Лук'янченко, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com